

LATINSKE PJESME TITA BREZOVAČKOGA

Darko Novaković

1.

Latinsko pjesništvo Tita Brezovačkoga (1757.-1805.), kao uostalom i cjelina njegove latinske ostavštine, nije do sada bilo predmetom zasebne rasprave. U pamćenju potomstva Brezovački je ponajprije komediograf, i to dijalektalni komediograf, a njegovi trojezični stihovi, latinski, hrvatski i njemački, zaslužuju spomen samo u najopsežnijim književnopovijesnim prikazima. Kao autor prigodnica na smjeni 18. i 19. stoljeća Brezovački nosi trostruk neugodan biljeg neatraktivnoga autora neatraktivnih tekstova u neatraktivnom vremenu. I nad njim, kao i nad njegovim suvremenicima, lebdi težak Kombolov sud: *Poezija šuti i dalje... Prigodničarstvo u latinskom, hrvatskom, a sporadično i u njemačkom jeziku, podsjećajući svojom višejezičnošću i unutaršnjom ništavošću na Dubrovnik, živi od ustoličenja banova i biskupa i sličnih svečanih prilika, donoseći gdje kojemu od tih književnika u najboljem slučaju jednodnevnu lokalnu slavu ili članstvo u kakvoj talijanskoj akademiji...* (KOMBOL: 389).

Toj teškoj ocjeni izmiče samo jedan jedini stihovani sastavak Brezovačkoga, rukopisni *Utok triju sestara, Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, novom banu grofu Ivanu Erdödyju (Dalmatiae, Croatiae, et Slavoniae trium sororum recursus ad novum proregem comitem Joannem Erdödy)*, iz prijelomne 1790., čije se iskupljujuće vrline pronalaze u rodoljubnoj zauzetosti i gorkoj satiri (KOMBOL: 393). Kao što se pojavila u jednom od dramatičnih trenutaka nacionalne povijesti, tako je ta elegija visokoga političkoga naboja — zacijelo ne slučajno — prvi put tiskom objavljena u atmosferi naglašene kolektivne strepnje, u početnoj godini

šestojanuarske diktature, i to prvo u hrvatskom prepjevu Stjepana Ivšića (FANCEV 1929), a tek potom u latinskom izvorniku (FANCEV 1932). No i ta je pjesma zapravo tek djelomična iznimka. Kao što se može naslutiti iz okolnosti njezina nastanka i njezine reaktualizacije, ona je uvećanu pozornost izazivala ponajprije svojom pragmatičnom dimenzijom, budničkom strasti kakva se očituje u emblematičnom protutuđinskom distihu: *Libera regna sumus, si quem pudet esse Croatam / Hunnis subiectus serviat ille feris (19-20)*, koji pripada najsvetijem dijelu citatnog thesaurusa hrvatske politike s kraja osamnaestoga stoljeća. Ali ni ta elegija, kao ni bilo koja druga latinska pjesma Tita Brezovačkoga, nije potaknula ozbiljniji filološki interes, pa su u tom dijelu njegove književne ostavštine ostali neobavljeni neki elementarni tekstološki poslovi, da o ambicioznijim motivskim, topičkim, stilskim ili kompozicijskim analizama i ne govorimo.

Kao i u mnogim drugim slučajevima, Kombolov *mene-tekeli* u ovoj je zgodi imao snagu izvršne presude. No cilj ovoga priloga nije revizija uvriježenoga vrijednosnoga suda o latinskoj poeziji Tita Brezovačkoga, kakav na Kombolovu tragu prevladava u rijetkoj sekundarnoj literaturi (VRATOVIĆ: 862; HEĆIMOVIĆ: 11). Sudbina latinskih stihova Tita Brezovačkoga zanimljiva je po svojoj egzemplarnosti. U njima se vrlo zorno razotkriva književnohistoriografski *circulus vitiosus* koji pogađa cio niz srodnih tekstova u istom vremenu: manjkava, nedostupna ili loše prezentirana građa služi kao povod za dalekosežan književnopovijesni sud, a odbojnost toga suda u povratnom djelovanju odvrća od bilo kakva ponovnog istraživanje građe, čak i kad je riječ o temeljnim, zanatskim provjerama. Kao što ćemo vidjeti, cio niz krupnih, ponekad i grotesknih nesporazuma u tumačenju latinske poezije Tita Brezovačkoga proistječe iz toga što njegovi stihovi nisu odčitani i priređeni *lege artis*: književna kritika brzopleto je preskočila stepenicu kritike teksta.

Drugi povod za bavljenje latinskim pjesmama Brezovačkoga ne tiče se predaje teksta niti propusta u njegovoj konstituciji. Tito Brezovački plodan je autor u iznimno plodnom, iako olako ignoriranom žanru. Naime, takozvano prigodno pjesništvo jedno je od razlikovnih obilježja novolatinskoga pjesništva u cjelini, pa tako i u Hrvata. U odjeljku *Litterae elegantiores* Jurićeva repertorija tiskanih djela hrvatskih latinista, od 1222 natuknice najmanje četiri petine pripadaju upravo takvim tekstovima. Od toga broja više od pola — to će reći, više od 700 naslova — tiskano je u prvoj polovici devetnaestoga stoljeća, od 1800. do 1848. (JURIĆ 1968: 222-276) To je tolika množina tekstova da jednostavno iziskuje ozbiljno

očitanje književnoga povjesničara, i taj se posao ne može apsolvirati nikakvom usputnom vrijednosnom opaskom. Riječ je o iznimno bogatom, praktično nedodirnutom vrelu za povijest mentaliteta; u tim stihovima kriju se i dragocjene obavijesti o unutarknjiževnim odnosima; napokon, upravo su latinske prigodnice jedna od najvidljivijih generičkih spona između hrvatskoga Sjevera i Juga u pretpreporodnom vremenu: to je Arhimedova točka koja omogućuje najpouzdaniju usporedbu Brezovačkoga, Katančića, Sebastijanovića ili Mikloušića s Ferićem, Lukom Stullijem, Hidžom ili Antunom Kršom.

2.

Poslije djelomičnih publikacija u drugom i trećem desetljeću ovoga stoljeća (VODNIK; FANCEV 1932), latinske pjesme Tita Brezovačkoga prvi su put na jednom mjestu objavljene u Akademijinu izdanju njegovih sabranih djela, gotovo stoljeće i pol nakon njegove smrti (RATKOVIĆ 1951: 167-197). Tom korpusu od dvanaest pjesama u gotovo tisuću stihova naknadno je pridružen epigram u obranu Franje Klohamera, također prigodničara i suvremenika Brezovačkoga, koji je dotada bio poznat samo po naslovu (DJAMIĆ: 252). Fancev je držao da bi od Brezovačkoga mogla potjecati i anonimno očuvana odulja satira *Non quisnam scripsit, sed num bene scripta reflectas*, kojoj je on priredio *editio princeps*. Ratković je taj sastavak smjestio na kraj svojega izdanja kao *incertum* (FANCEV 1932: 242-248; RATKOVIĆ: 257-264). U *Hrvatskim latinistima* Gortana i Vratovića preuzeti su tekstovi Fanceva, Ratkovića i Djamića, bez ikakvih ozbiljnih intervencija i bez objašnjenja zašto se od prve dvojice priređivača jednom daje prednost jednomu, a drugi put drugomu (VRATOVIĆ: 866-875).

Usprkos naravi edicija u kojima su objavljivani latinski stihovi Tita Brezovačkoga praktično nijedna temeljna zadaća u kritici teksta nije valjano obavljena. Kad je riječ o recenziji, ne samo da nisu opisani svi tekstovi koji ulaze u predaju nego su neki od njih, kako sada stvari stoje, nepronalažljivi ili će se do njih morati doći posebnim trudom. Primjerice, jedino što znamo o izvoru druge najpoznatije latinske pjesme Tita Brezovačkoga *Ad ablegatos Croatiae ad diaetam anno 1805*, jest Fancevljeva tvrdnja da ju je pronašao »u jednoj zbirci hrvatsko-ugarske latinske prigodne poezije iz 18. i početaka 19. stoljeća« (FANCEV 1932: 236); tu kriptičnu izjavu Ratković je, dakako, jedino mogao ponoviti bez komentara (RATKOVIĆ 1951: 251). Još je gore sa spomenutom satiro *Non quisnam scripsit*,

sed num bene scripta reflectas, za koju Fancev kao prvi izdavač ne donosi nikakvih podataka gdje se nalazi, pa je njegovo izdanje jedini izvor na koji se novi priređivač ili proučavatelj može osloniti (FANCEV 1932: 238). Nije teško zaključiti što takva uskrata podataka o podrijetlu teksta znači za onoga koji pokušava riješiti problem njegove autentičnosti. Ni za naknadno otkriven epigram u obranu Franje Klohamera, za koji inače imamo sve razloge vjerovati da je korektno otisnut, ne znamo gdje se nalazi *exemplar* prvoga izdanja (DJAMIĆ: 251).

Na žalost, najdalekosežniji propusti napravljeni su na najdelikatnijoj građi. Drugi od dvaju zagrebačkih rukopisa *Utoka triju sestara* Fancev je šturo opisao kao anonimni tekst »u folio-zborniku saborskih akata za god. 1790. u zagrebačkoj Metropolitanskoj knjižnici (sign. PM 34)« (FANCEV 1932: 238). Ratković taj opis ni u čemu bitnom nije proširio, osim što je u svojem izdanju ustvrdio da se spomenuti zbornik »sada čuva u zagrebačkoj Sveučilišnoj knjižnici pod signaturom PM 34« (RATKOVIĆ 1951: 250). Indikativno je da se na oba mjesta, dakle i u kritičkom izdanju *Opera omnia*, navodi kriva signatura. Riječ je zapravo o mješovitom svesku tiskane i rukopisne građe MP 34 u Metropolitanskoj knjižnici u Zagrebu, u kojem se rukopis spomenute pjesme nalazi u 75. privezu. U Hrvatskoj az MP 34/75, koliko se zna, postoji još jedino samostalni prijepis koji se čuva u NSB (R 3703). U sekundarnoj literaturi spominje se i treći, peštanski rukopis (Narodni muzej, MS 1626 fol. lat. pg. 48-49), na koji je prvi upozorio Šišić.¹ Ne samo da nijedan izdavač nije pokušao za svoje izdanje iskoristiti taj inozemni rukopis nego ni odnos između dvaju dostupnih nije primjereno opisan: bolje rečeno, nije uopće opisan. O tome se, na žalost, ne može ni posredno zaključivati, jer je kritički aparat i u Fanceva i u Ratkovića nepouzdan i nepotpun. Sve to usprkos ominoznomu upozorenju koje je anonimna ruka dodala na kraju R 3703, ističući da je riječ o nepouzdanom apografu: *Dies ist eine fehlerhafte Abschrift des vortrefflichen Gedichtes...*²

Uz takve propuste na prvom koraku kritike teksta nije nimalo čudno što se problemi na drugoj, delikatnijoj razini, u postupku koji se u žargonu struke naziva *examinatio*, višestruko umnažaju. Uzmimo za primjer spomenutu stihovanu opomenu hrvatskim izaslanicima koji odlaze na zajednički hrvatsko-ugarski sabor 1805. Fancev — jedini očevidac među filolozima — otisnuo je tekst ovako (FANCEV 1932: 236):

*Itis ad Hungaricam pro Regni parte Diaetam
ingenuo noti de probitate viri!*

*Ite! sed ut reduces illuc ivisse sciamus,
sunt etenim in vestra commoda nostra manu.
Pulcher honor mitti; sed et horror grandis, abinde
cum dubia Patriae sorte redire suae.
Este bonis animis et vos monstrate Croatas,
queis Rex, queis cordi Patria semper erat !*

Naknadnim pregledom ustanovio je Fancev da mu se u drugom stihu omaknula pogreška, pa ju je na umetnom listu *errata* ispravio: 236¹⁶: *ingenua mj. ingenuo*. Ratković je tu ispravku previdio i nije ju unio u svoje izdanje (RATKOVIĆ 1951: 173). Za njim se poveo i Vratović, priređujući poglavlje o Brezovačkom u *Hrvatskim latinistima* (VRATOVIĆ: 873). Što je još gore, tako naopako konstituiran tekst podastrt je na prijevod i prevodilac ga je (Radoslav Katičić) preveo onako kako ga je jedino mogao prevesti, vjerujući da ima posla s pouzdanim predloškom. Dakako, slijedimo li Fanceva — a moramo ga slijediti, jer drugoga svjedoka nema — nije riječ o muževima koji su »poznati domorocima po svojem poštenju« nego o muževima koji su »poznati po svojem urođenom poštenju«.

U sličnoj nelagodnoj poziciji prevodioca koji ne smije sumnjati u tekst morao se naći Stjepan Ivšić kad ga je Fancev zamolio da prepjeva *Recursum trium sororum*. Kao što je poznato, taj tekst vrvi napadima na visoke crkvene i svjetovne dostojanstvenike, od kojih je jedan i biskup Maksimilijan Vrhovac. Fancev je, kako se kasnije ispostavilo, deveti i deseti stih prema metropolitanskom rukopisu čitao ovako (FANCEV 1932: 239):

*Sic ne tui fecere patres, sceleranda propago!
Coetum non intras, nec sinis ire alios,*

što je Ivšić prepjevao: *Tako ne činiše oci, o nesretno sad pokoljenje! /U skup ne dolazite, ni drugima puštate u njegov (FANCEV 1929: 214)*. Nije teško uočiti da je Ivšić, uz nešto očekivane i legitimne slobode, značajno ublažio žestinu uvredljiva epiteta na kraju prvoga stiha: *sceleranda* je za nj »nesretno«, a ne »zlikovačko« ili »opako« pokoljenje. Fancevljev tekst i Ivšićev prijevod bez preinaka ili bilježaka otisnuti su u *Hrvatskim latinistima* (zanemarimo li dodatnu tiskarsku pogrešku *facere : fecere*; usp. VRATOVIĆ: 866-867). Pri tome, čini se, u dugom slijedu desetljeća nije izazivalo osobitu pozornost to što je takav žestok prigovor kontekstualno besmislen: nije jasno kako bi nedruštvenost bila kardinalna mana

Hrvata niti kakvim bi to mjerama jedni Hrvati drugima sprečavali da zalaze u skupove. Sve postaje jasnije ako umjesto *coetum* čitamo *coelum*, kako jasno stoji u rukopisu iz NSB.³ Na taj način postaje jasno da je subjekt zapravo Vrhovac, i uz njega crkveni visokodostojanstvenici koji su netom prije bili spomenuti (*Praesul cum clero: 8*). Svojim ponašanjem oni postaju pogubnim ne samo za sebe nego i za povjereno stado, poput književnika i farizeja iz *Evandjelja po Mateju (23,13)*, na koje se, uostalom, u citiranom distihu nedvosmisleno aludira: kao što oni pred drugima zatvaraju vrata kraljevstva nebeskoga — sami ne ulaze u nj, ali ne puštaju ni druge koji bi htjeli da uđu — tako se kao loš pastir ponaša i Maksimilijan Vrhovac na čelu svojega klera. Novozavjetni tekst ne dopušta ni najmanju sumnju u to što je prava lekcija: *clauditis regnum coelorum ante homines: vos enim non intratis nec introeuntes sinitis intrare.*

Iako je Ratković u svojem izdanju ispravio neodrživo *coetum* u *coelum*, u *Hrvatskim latinistima* ostalo je krivo Fancevljevo čitanje i njemu prilagođen Ivšićev prijevod. Nije sasvim jasno zašto je u toj ediciji Fancev dobio prednost pred Ratkovićem, ali je moguće da je na takvu odluku utjecala Kombolova interpretacija, koja se u međuvremenu pojavila u njegovoj *Povijesti*. Ne sluteći da ima posla s nestabiliziranom tekstnom predajom, oslanjajući se s punim pouzdanjem isključivo na Ivšićev prijevod, Kombol je, između ostaloga, napisao kako se Brezovački »žestoko oborio na Mađare i svoje nesretno pokoljenje (*sceleranda propago*), spremno da preda svoju slobodu drugome upravo u času, kad sav svijet toliko žudi za slobodom« (KOMBOL: 393). No, kako smo vidjeli, autor *Utoka triju sestara* uopće se ne okomljuje na cijelo svoje »nesretno pokoljenje« nego prigovara biskupu Vrhovcu i kleru da su »zločinački izdanak« (*sceleranda* odnosno *scelerata propago*) čestitih otaca! Banalni previd pri jednom jedinom slovu postaje tako povod ulančenim nespozumima, otkrivajući uzgred i duboko nerazumijevanje generičkih konvencija. Iz perspektive žanrovske poetike doista je nezamislivo da bi adhortativna politička elegija otpočinjala izravnom invektivom adresata — upravo onih čija se naklonost želi zadobiti!

Dakako, nisu sve *corruptelae* u tekstu najpoznatije latinske pjesme Tita Brezovačkoga ovakva domašaja, no njihova brojnost jasno svjedoči kako su žanrovska averzija i loša kritika teksta u najtješnjoj vezi, i to dvosmjernoj. Opseg ovoga priloga ne dopušta nam da posebno raspravljamo o svim propustima u uspostavi teksta *Utoka triju sestara*, pa ćemo ukratko upozoriti tek na najkrupnije. Oslonimo li se samo na imanentne tekstološke kriterije kakve nam otkriva autorova

poraba — ostavljajući, dakle, po strani slučajeve kad se ne može utvrditi je li riječ o običnom nepoznavanju klasične prozodije — uočiti ćemo da su u Fancevljevu izdanju (FANCEV 1932; VRATOVIĆ) metrički neodrživi stihovi 5. (*prisca in periclo*), 11. (*proh scelus nefandum*),⁴ 14. (*abhinc Slavinus, Dalmata*), 15. (*linguamque immutare ipsam*), 56. (*haud accidet aliis*), 63. (*publica salus*), 67. (*banatu, illum senatu*), 69. (*heu cedimus*), 75. (*sacra vero Quiritum*), 77. (*ut maneant faciet salva nostra jura vetusta*), 81. (*Hungara quidem clara est gens, sed non clarior ut*), 92. (*qui certe sibi adimi non tria sarta sinet*). Od tih metrički spornih mjesta u Ratkovića su otklonjena četiri (u stihovima 11, 14, 69 i 92), ali se pojavilo jedno novo (78: *terna regna pio*). Očigledno je, također, da tekst u Akademijinu izdanju ne slijedi R 3703, kako se inače izrijeком navodi, već se mjestimično ispomaže rukopisom iz Metropolitane, iako se to nigdje ne kaže (usp. npr. 23: *est — et*; 75: *vero — vera* /u potonjem slučaju zabacuje se metrički korektna lekcija! /). Nigdje, ni u Fancevljevima bilješkama ni u Ratkovićevu tekstu, ne može se pročitati da u R 3703 stoji *Hungara*, a ne *Hungare* (53), *sedes*, a ne *sedet* (58), što nije samo drukčija raspodjela apostrofa, nego i važna promjena značenja tih stihova. Nijedan izdavač ne samo da ne usvaja, nego ni ne spominje inačicu *omnia* umjesto *nostra* u 77. stihu metropolitanskoga rukopisa, iako se njome spašava jedan od metrički najnekorektnijih stihova u cijeloj pjesmi. Nije osobito semantički težak, ali je indikativan i za tekstološki pristup i za razumijevanje generičkoga modela prevedit u 86. stihu, u kojem svi izdavači bez krzmanja pridjev navode u muškom, a ne u ženskom rodu (*gratos* umjesto *gratas*), kako se inače logično očekuje, jer su govornice Hrvatska, Slavonija i Dalmacija ženskoga roda; tako, uostalom, i stoji u rukopisu R 3703.⁵ Budući da ovo nije prigoda u kojoj bi se ovakve ilustracije mogle iscrpno nizati, upozoravam još samo na neke krupnije omaške: i u Fanceva, i u Ratkovića i u Vratovića u 57. stoji *verum*, premda je očito riječ o tiskarskoj pogrešci na koju je upozorio već sam Fancev u spomenutim *Popravcima* ispravljajući u *rerum* (kako ima R 3703 i kako je u svojem prijevodu očito preuzeo i Ivšić); *clam tonat* u 52. stihu kontekstualno je nejasno i teško održivo, ali sigurno ne može značiti »javno grmi«, kako, očigledno u nevolji, prevodi Ivšić; u 91. stihu (90. u Ratkovićevu izdanju) smisao se može osigurati jedino jakom interpunkcijom iza negacije, koju R 3703 doista i ima (*Quod si non: sapiens...*), ali je ne preuzima nijedan od izdavača, tako da nastaje uvredljiva (i na tom mjestu besmislena) sintagma *non sapiens*. Dubinu tekstološke konfuzije kad je riječ o ovoj pjesmi možda najbolje ilustrira jedan detalj iz Ratkovićeva izdanja. U kritičkom tekstu

88. (odnosno 89.) stih čita se prema R 3703 (*Dum libertatem tollis nunc mundus adoptat* = RATKOVIĆ 1951: 169), a u komentaru se navodi prema MP 34/75 (*Dum libertatem totus nunc mundus adoptat* = RATKOVIĆ 1951: 250)!

Na žalost, krupni problemi s kritičkim izdavanjem latinskih stihova Tita Brezovačkoga ne ograničavaju se samo na prezentaciju rukopisne građe. Tiskane latinske prigodnice u Akademijinu su izdanju prenesene bez ikakva aparata, čak i bez standardnih rubnih oznaka broja stihova, tako da je već zbog toga to izdanje neupotrebljivo za precizno citiranje. Grafički izgled pjesama često ne dopušta da se metar prepozna na prvi pogled, pa su tako neki elegijski distisi otisnuti kao da je riječ o kontinuiranim heksametrima, a alkejska strofa kao da je riječ o nespecificiranoj četverostišnoj kitici. Time nije samo iznevjerena tekstološka tradicija, nego zacijelo i autorska intencija, kako se može zaključiti usporedbom s izvornicima, u kojima su ti isti stihovi tiskani s uobičajenim uvlakama. Nije, također, jasno ni po kojem je kriteriju uspostavljan redosljed pjesama: sigurno je da nisu svrstane ni prema kronologiji, niti prema tematskoj ili metričkoj bliskosti.

No od toga površinskoga nehata kudikamo su neugodnije tvarne pogreške, koje sežu od krivo otisnutih slova do ispuštenih riječi ili cijelih stihova. S obzirom na to da će novo izdanje zbog spomenute nedostupnosti građe barem još neko vrijeme ostati *in votis*, a da su neke pogreške takve da izravno utječu na razumijevanje teksta, ovdje upozoravam na one koji imaju najveći doseg, ostavljajući po strani brojne lakše ispravljive korektorske previde. U *Ode in clytae nobilitati...* (RATKOVIĆ 1951: 170-172) izostao je redak i pol u prvoj bilješci: *Ill<ustriss>mus D<omi>n<u>s Joannes Jellachich de Buzin / g<enera>lis campi vigiliarum praefectus*; u *Carmen eucharisticum* (RATKOVIĆ 1951: 174) u 20. stihu⁶ treba stajati *gratus* umjesto *gratis*; u *Festis honoribus ... Antonii Amade* (RATKOVIĆ 1951: 175-180) u 11. stihu *intererat* umjesto *intereat*, u 60. stihu *raucum <per> murmur* umjesto *raucum murmur*, u 63. stihu *condicere* (ispravljeno rukom u primjerku NSB-a R II F-8°-1476 *metri causa*, od prvotnoga *concupere*) umjesto nepostojećega *condipere*, u 73. stihu *Granus* umjesto *Gramus*, u 94. stihu *poscunt* umjesto *potunt*, u 128. stihu *semina* umjesto *femina*, u 179. stihu *illic* umjesto *illi*, u 207. stihu *vellet* umjesto *vallet*, u 212. *Caesaris* umjesto *Caesari*, u 224. stihu *dilliquit* umjesto *dilliquit*, u 234. stihu *reliquos* umjesto *reliquis*; u *Amplissimis honoribus ... Bartholomaei Patachich* (RATKOVIĆ 1951: 181-187) u mottu *virtus* umjesto *virtu*, *posteritatis* umjesto *posteritas*, u 17. stihu *quaeque* umjesto *quaequae*, u 63. stihu *longinquis* umjesto *longiquis*, u bilješci uz 66. stih

ispuštena je riječ: *circa <annum> 1602.*, kao i u 78. stihu: *novi ego <et> illustrem*, u bilješci uz 93. stih *cultu* umjesto *culta*, nakon 106. stiha izostao je stih: *<Sola meos siquidem supplebit Fama conatus>*, u 110. stihu izostavljena je riječ: *feret <mox> subsequa fama*, kao i u 111: *dixit <et> ex oculis*, u istom stihu treba čitati *at* umjesto *ad*, u 124. stihu *dubitetur* umjesto *dubitetut*, u 130. *expromere* umjesto *exprimere* (kako je rukom ispravljeno u primjerku u NSB-u R II F-8°-54), nakon 145. stiha izostavljen je pentametar *<Tertia; Justitiae nomine quarta venit>*, u 149. stihu izostavljena je riječ: *bene <nota> trias*, u 166. stihu *adversae* umjesto *adversa*, u 212. stihu *pericla* umjesto *pericola*; u *Illustri domini spectabilis domini Jakobi Szvetich* (RATKOVIĆ 1951: 188-190) u naslovu *nomini* umjesto prvoga *domini*, u 11. stihu *Szvetichi* umjesto *Szvetich*, u 30. stihu *regie* umjesto *regiae*, u 56. stihu *eat* umjesto *erat*; u *Admodum reverendo domino Mathiae Blasich* (RATKOVIĆ 1951: 191-192) u 40. stihu izostala je riječ *facte <beate> novis*. U ovom je trenutku za kolacioniranje nedostupan *Epicedion domino Josipovich Stephano* (RATKOVIĆ 1951: 193-194),⁷ u kojem sigurno treba ispraviti *decimas* u *decima* u 4. stihu, a posebnu pozornost trebat će obratiti i na stihove 40 i 66. U *Onomasticon ... Maximiliano Verhovacz* (RATKOVIĆ 1951: 195) neodrživo je *Eren* na kraju 3. stiha (*Eremi?*).

Na kraju ovoga zamornoga, ali neizbježnoga kataloga omisivnih i komisivnih tekstoloških grijeha nije teško zaključiti kako latinske prigodnice Tita Brezovačkoga još uvijek očekuju pouzdano izdanje. Ako se već zbog mnogih razloga ne možemo nadati da će rekonstrukcija izvornika biti lak posao, ne bismo se smjeli odreći druge, ne manje važne tekstološke obveze, a ta je da se nepopravljena mjesta izoliraju i u tekstu na uobičajen način označe. Vjerujem da su netom navedeni primjeri dovoljna ilustracija za tvrdnju kako stanje u kritici teksta na vrlo zoran način otkriva stupanj njegove književnopovijesne proučenosti.⁸

3.

Zanemarimo li neprovjerene vijesti o navodnoj zbirci latinske poezije tiskanoj 1780. u Zagrebu, od koje nije poznat ni jedan primjerak (RATKOVIĆ 1989: 304), Brezovački je sve svoje latinske stihove tiskao u posljednjih pet godina života, od 1800. do 1805. Prije toga razdoblja sastavio je — koliko danas znamo — jedino spomenutu elegiju u 94 stiha *Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae trium sororum recursus ad novum pro-regem comitem Joannem Erdödy, ne suis priventur coronis*,

proinde et novo sponso Leopoldo ab Hungaria (1790.). Prve godine novoga stoljeća tiskao je protreptičku pjesmu u 19 alkejskih strofa upućenu hrvatskom plemstvu, s pozivom na otpor Napoleonu *Ode inclytae nobilitati regnorum Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae occasione secundariae in Gallum insurrectionis/sic/ generalis*.

Tri godine potom, 1803., objavio je Brezovački četiri latinske prigodnice, dvije vrlo duge: čestitku novopostavljenom zagrebačkom velikom županu Antalu Amadéu de Várkonyi u 236 heksametara *Festis honoribus illustrissimi domini comitis Antonii Amade etc. etc., dum solenni pompa in supremum comitem comitatus Zagrabiensis inauguraretur Zagrabiae XII Kal. Aprilis anno MDCCCIII, carmen*; čestitku novopostavljenom požeškom velikom županu grofu Bartolu Patačiću *Amplissimis honoribus illustrissimi domini comitis Bartholomaei Patachich de Zajezda etc. etc., dum festivo ritu in supremum moderatorem provinciae Poseganae inauguratus fuisset Posegae VIII Idus Iunii MDCCCIII* u 241 stihu (115 heksametara, 33 elegijska distiha, 15 sapfičkih strofa); čestitku slavonskom vlastelinu Jakovu Svetiću u 14 alkejskih strofa *Illustri nomini spectabilis domini Iacobi Szvetich etc. etc., dum vexillum serenissimo regio principi coronae Ferdinando una cum cohorte militum centum quinquaginta in pignus perpetuae fidelitatis gloriosa resolutione oblatum ritu solenni benediceretur Pleterniczae, eodem Idus VIII Iunii MDCCCIII quo illustrissimus dominus comes Bartholomaeus Patachich in supremum comitem comitatus Posegani inaugurabatur Posegae*; imendansku čestitku biskupu Maksimilijanu Vrhovcu u 12 elegijskih distiha *Onomasticon ad IV. Idus Octobris excellentissimo domino domino Maximiliano Verhovacz, episcopo Zagrabiensi etc. etc. devotum*.

Iz sljedeće godine poznajemo tri kraća sastavka: stihovani obračun s kritičarima Franje Klohamera u 9 elegijskih distiha *Amicus pro amico poeta in criticos carminis ejusdem*; čestitku u povodu proglašenja Franje II. austrijskim carem u 7 elegijskih distiha *Dum augustissimus Romanorum imperator Franciscus Secundus in imperatorem Austriacum et ipse Archi-ducatus Austriae in imperium Austriacum solemnissime proclamaretur XV. Kal. Octob. MDCCCIV*; zahvalnicu u 12 elegijskih distiha u povodu izgradnje Zakladne bolnice u Zagrebu *Carmen eucharisticum a ff. pp. Misericordiae Zagrabiensibus inclytae genti Croatarum dicatum IX. Kalendas Septembres anno MDCCCIV* (riječ je o istom događaju kojemu je posvećena i njegova hrvatska pjesma *Uspominak prečasnoga upelavanja*).

Iz posljednje godine života potječu četiri pjesme: čestitka Matiji Blažiću u povodu pedesete obljetnice misništva u 25 elegijskih distiha *Admodum reverendo*

*domino Mathiae Blasich, xenodochii civici Zagrabiensis beneficiato curato, dum sacerdotii sui annum quinquagesimum jubilaeam in parochiali D. Marci ecclesia solemniter celebraret Zagrabiae anno MDCCCV die VI. Janu., nomine ejusdem ad eandem ecclesiam parochialem con-ministrorum; tužaljka u povodu prerane smrti suca Stjepana Josipovića u 75 heksametara *Epicedion perillustri ac generoso domino Josipovich Stephano, inclytorum comitatuum Zagrabiensis ordinario judici nobilium et Veröczensis sedis judicariae assessori, anno aetatis suae 28. inexpleto, post diuturnam infirmitatem die 20. Februarii anno 1805. vivis erepto;*⁹ citirana opomena hrvatskim izaslanicima na zajedničkom hrvatsko-ugarskom saboru u 4 elegijska distiha *Ad ablegatos Croatiae ad Diaetam anno 1805.* i, napokon, pjesma koju je Brezovački spjevao mjesec ili tek nešto više dana prije smrti, čestitka nekadašnjem redovničkom subratu Josipu Karvančiću u 18 heksametara *Reverendissimo domino Josepho Karvanchich, ex-Paulino et liberae regiaeque civitatis Zagrabiensis paroco, dum in abbatem sub titulo S. Georgii prope Segniam ungeretur, dicatum anno 1805. mense Septembri.**

Broj riječi s kojima se čitalac latinskih prigodnica Tita Brezovačkoga susreće na samom pragu teksta, u naslovima koji teku u nekoliko redaka kombinirajući ne samo različite tipove slova nego i vrlo različite obavijesti, prilično je uvjerljiv dokaz da genetivska *titrologie* nije pomodni hir književne znanosti. No koliko god to čitalačkom oku s kraja tisućljeća izgledalo kao dokona i nedisciplinirana deskriptivnost, u kojoj se previše, i to nevažnih stvari, želi reći odjednom, njihovu poetološku informativnost ne bi trebalo podcijeniti. Već se na prvi pogled može uočiti da svaki od spomenutih naslova obvezatno nosi obavijest o događaju koji je poslužio kao povod za sastavljanje stihova. U naslovu se redovno spominje i adresat, koji je istodobno i glavni lik prigodnice. Česte su i generičke odrednice, bilo da je riječ o strogim tehničkim terminima (npr. *ode, epicedion, onomasticon*), bilo da se nešto slobodnijim opisom upućuje na oblik za koji u generičkoj nomenklaturi ne postoji opće prihvatljiv kraći naziv (npr. *honoribus XY ... dum inauguraretur / proclamaretur / ungeretur*). Komplementarnu obavijest pružaju i povremene naznake metra u kojem su prigodnice spjevane.

U svem tom izobilju podataka naslovi latinskih prigodnica Tita Brezovačkoga jasno otkrivaju na kojem su načelu i on i njegovi suvremenici temeljili tipologiju prigodnoga pjesništva. Potpodjela unutar genusa uspostavlja se prema javnom povodu koji se u stihovima komemorira. Prigodno pjesništvo nikad nema komorna obilježja i nesvodljivo je na osobni odnos pošiljaoca i primaoca. Interpretativna

je zabluda gledati u njemu samo potvrdu autorova emocionalnoga sudioništva u nekoj adresatovoj sreći ili nesreći, pri čemu se u najvećem broju slučajeva takva *testimonia affectus* tumače kao neukusno udvornišтво. Prigodničar se javlja kao jedan glas unutar zajednice, u nekim prilikama kao ovlaštenu predstavnik manje skupine, ponekad, međutim, kao *porte-parole* cijele zajednice. Riječ je o javnom komemoriranju javne zgrade, čiji je poglaviti cilj zadržati događaj u pamćenju zajednice. Dakako, takva registracija važnoga kolektivnog zbivanja nije lišena i personalne note, ponekad zacijelo i osobne računice, a nema također sumnje da su brojni takvi sastavci opterećeni teško podnošljivom laskom. No u pozadini svake prigodnice jest stvarna situacija u kojoj na ovaj ili onaj način participira veći broj ljudi. Književni tekst u službi je konvencionalnoga oblikovanja takva događaja, a katkad je i sam dio rituala. Ta temeljna komemorativna funkcija počinje slabjeti tek pojavom novinstva, i tek u takvoj, radikalno promijenjenoj medijskoj konstelaciji sekundarna generička obilježja počinju dobivati na važnosti.

Ako se kao klasifikacijskim orijentiror poslužimo Jurićevim repertorijem, učit ćemo da su među prigodničarima koji su vršnjaci Brezovačkoga osobito popularne godovnice: rođendanske i imendanske čestitke (*genethliacior, onomasticon*). Bliskoga su obljetničkoga karaktera, ali bez stalnijega generičkoga imenovanja, i novogodišnje čestitke i čestitke uz jubilej nekoga svjetovnoga ili crkvenoga velikodostojnika. Značajan dio produkcije otpada na inauguralne čestitke koje se uglednicima upućuju prigodom stupanja na dužnost. Dolazak važne osobe u neku sredinu ili odlazak iz nje redovit je povod za pozdravnice (*isitirion, in adventum, in aditu; in abitu, in recessu*). Mnogobrojne su i zahvalnice (*eucharisticon*), među kojima se posebno ističu zahvalnice školaraca svojim učiteljima na kraju školske godine (*paedeuterium, paedicterion*) i zahvalnice zbog nečijega ozdravljenja (*soterion*). Prigodnicama se evociraju i oni unutarobiteljski događaji koji zbog svojeg društvenog odjeka nadilaze sferu stroge privatnosti. Takvim su trenucima posvećene svadbene pjesme (*epithalamion, in nuptias*), osmrtnice (*epicedion, in obitum, ad tumulum, piis manibus*), utješnice (*consolatio*).

Neki od tih oblika teorijski su fiksirani još u antici, neki su dokumentirani samo u antičkoj književnoj praksi.¹⁰ Kad je riječ o novovjekovlju, važan datum u generičkoj afirmaciji prigodnica jest pojava Scaligerove sedmokrnižne *Poetike* (1561). No zacijelo najjače uporište novovjekovno je prigodničarstvo imalo u školskom sustavu, jer su različite prigodnice bile sastavni dio latinskoga *curriculum*: učenici su, primjerice, u vježbovne svrhe sastavljali pozdravnice prigodom posjeta

različitih uglednika ili su stihovima zahvaljivali svojim nastavnicima (npr. spomenuta *paedeuteria*). Zacijelo su upravo takva *progymnasmata* i za Brezovačkoga i za njegove generacijske drugove bila najdragocjeniji izvor za stjecanje žanrovskoga iskustva, koje se potom dodatno oblikovalo stalnom lekturom srodnih tekstova.

Brezovački se ogledao u nekoliko oblika prigodnoga pjesništva. Među njegovim prigodnicama zatječemo inauguralne čestitke, zahvalnicu, epicedij, imendansku čestitku, budnicu. Svaki od tih sastavaka pokazuje punu svijest o generičkim konvencijama, kako signaliziraju već i njihovi vrlo precizni naslovi. No Brezovački nije samo stihotvorac koji je ovladao generičkim obrascem pa ga po volji može reproducirati nego i prigodničar koji se pita o naravi svojega posla. Uza sve poštovanje prema tradiciji, Brezovački je spreman i na neka inovativna rješenja, a u nekim slučajevima njegovi postupci dobivaju obilježja žanrovskoga eksperimenta. Pokušat ćemo tu tvrdnju obrazložiti na dvama ili trima primjerima.

Počnimo sa znamenitim *Utokom triju sestara*. Ta se pjesma — s pravom — čita kao politička budnica, pa se u prilog takvoj interpretaciji redovno navodi Fancevljev sud kako je posrijedi »najbučnija manifestacija hrvatske narodne svijesti i hrvatskoga narodnoga ponosa...« (FANCEV 1933: XXV; usp. RATKOVIĆ 1951: 230; VRATOVIĆ: 862; HEĆIMOVIĆ: 11). No u isticanju protreptičkoga sadržaja pjesme malo se pozornosti obraća njezinim formalnim odlikama. U pozadini je te budnice rudimentarna epitalamijska situacija i, koliko se god cijeli tekst ne može proglasiti svatovskom pjesmom, toliko nema sumnje da središnji likovi pripadaju standardnom epitalamijskom personalu. Dalmacija, Hrvatska i Slavonija mladenke su koje Erdödy kao *auspex, paranympchos*, treba sprovesti do kraljevskoga mladoženje Leopolda. Ta slikovnost braka ne iscrpljuje se u prozirnoj jednadžbi prema kojoj je *sponsus* istodobno i kralj, Erdödy istodobno i novi ban, a mlade zapravo kraljevstva ugrožena u svojoj samobitnosti. I *spoliare coronis* u 11. stihu valja dvoznačno čitati kao otimanje krune kraljevstvu i kao otimanje svadbenoga vjenčića mladoj; opetovani politički prigovori zaodjeveni su u *Frauenklage*, kao da je riječ o preprekama na putu priželjkivane bračne sreće; napokon, upravo povišena sloboda svatovca i legitiman bijes čestite udavače opravdavaju lascivnu opasku o pohotnosti suparnice kakvu čitamo na kraju pjesme.

Takva distribucija uloga omogućena je banalnom gramatičkom činjenicom da su imena hrvatskih kraljevstava u latinskome ženskoga roda pa ih je moguće primjereno personificirati. S druge pak strane, banalna izvanknjiževna činjenica

odvraća od toga da se epitalamijska analogija tjera predaleko: brojnost sestara izravna je prijetnja monogamnom idealu. I neke druge okolnosti ne idu na ruku posvemašnjem prepletanju političke i bračne simbolike. Osnovni kazivački modus koji se održava kroz cijeli tekst jest obraćanje mladih novomu banu da zaštiti interese njih i budućega supruga. Ban je pri tome nijemi slušač, *persona muta*, čija se nazočnost otkriva tek u vokativu. Ta polazna razgovorna situacija postaje zamršenija kako tužbalica napreduje, pa se tako nakon bana u pjesmi apostrofiraju i kralj-mladenac (6), biskup i kler (9-10), potom, u dugom ulomku, anonimni građani (*cives*: 17-34). Slijedi vjerolomni Scaliger-Škrlec (41-44), zatim, u kolektivnom singularu, Madžari (ako u 53. stihu doista treba čitati *Hungare*, a ne *Hungara*), potom nespecificirano drugo lice množine (61), Hrvati (i oni u kolektivnom singularu: 63-68), nespecificirano drugo lice jednine (82-83), i na kraju, u dugom završnom obraćanju, ponovno ban Ivan Erdödy (85-94). To nizanje prijekora i molbi, poticaja i uvreda, upućenih na različite adrese, obilato nadilazi naslovom najavljeni *recursus ad proregem*, u stanovitu se smislu odvoja od pozadine i doista se može čitati kao samostalni programatski poklič. No to ništa ne mijenja na činjenici da je politička pruka upisana u neočekivani okvir i da je generička praksa obogaćena značajnim novim postupcima.

Čestitka velikom županu zagrebačkom Antalu Amadéu de Várkonyi prigodom ustoličenja 21. ožujka 1803. druga je po veličini latinska pjesma Tita Brezovačkoga. I ta odulja prigodnica, koja već u izboru daktilskoga heksametra najavljuje svoju izrazitu pripovjednost, odlikuje se neobičnim izborom likova. Pjesma je, naime, zamišljena kao razgovor rijeka koje su bilo na koji način bile u dodiru s dotadanjem djelatnošću novopostavljenoga župana. Uvodni stihovi posvećeni su opisu uzbuđenosti u Zagrebu koju Sava sebi ne može protumačiti pa se muči u svojem neznanju. Zbog toga se kod Siska obraća Kupi (31-45), koja, međutim, ni sama ne zna pravi razlog; ipak se uzgred — okolišno i bez jasnog imenovanja, koje je prepušteno bilješci! — prisjeća veselja koje je stanoviti muž (kako će se ispostaviti, upravo slavljenik) priredio u Karlovcu dopremajući jednom zgodom hranu gladnom puku. Njihovi »jalovi razgovori« (61-62) traju sve do Zemuna, gdje ih očekuje Dunav. *Pater Ister* u neobično je dobrom raspoloženju, pa zajedno sa svojim potomcima, kataloški nanizanim pritokama, pleše i slavi. Došljakinje se bojažljivo raspituju o čemu je riječ. Dunav isprva ne vjeruje da ga ozbiljno pitaju, no potom im ipak odgovora prekoračujući ih što same nisu uspjele doznati dobru vijest (104-165): razlog je veselju postavljenje novoga zagrebačkoga župana, koji se i izrijeком

spominje, prvi put u 125. stihu. Pošto je Dunav pri kraju svoje replike benevolentno sugerirao kako je njegova bolja obaviještenost zasluga Drave, koja je sve doznala u varaždinskoj županiji gdje je Amadé prije stolovao, Sava se skrušeno ispričava i počinje *in extenso* opisivati slavlje koje će pojava novoga župana nesumnjivo izazvati u Zagrebu (168-201). U tom opisivanju proteklo je zacijelo mnogo vremena, jer upravo u trenutku kad se Sava stala žaliti zbog propuštene prilike da župana i osobno pozdravi, prekinuo ju je ruski pridošlica Dnjepar (!). Kad je doznao o čemu se radi, i sam se uključio u pohvalu župana, evocirajući uspomene na njegov boravak u Rusiji (210-217). Preostalo je tek toliko vremena da svi jednoglasno poviču »Živio!« i da županu zažele dugovječnu slavu (218-221); netom poslije toga rijeke je progutalo golemo more.

To što rijeke u Brezovačkoga pripovijedaju, što se ponašaju kao ljudi i sudjeluju u ljudskom slavlju, nije samo po sebi neobično. Obje antičke književnosti obiluju primjerima rijeka koje su, doduše, sve redom božanskoga podrijetla, ali pokazuju i različita antropomorfna obilježja, od Homerova Skamandra i Aheloja naovamo. U književnoj tradiciji nije neobično ni to da rijeke, kao prirodne međe prostora na kojemu je lik djelovao, budu glavni svjedoci njegove vrline, kao što se to, primjerice, zbiva u tužaljci Paulina iz Akvileje (prije 750.-802.) za frijulskim knezom Erichom, za kojim plaču i neke rijeke koje se pojavljuju kod Brezovačkoga.¹¹ U vremenu bliskom Brezovačkomu o književnoj atraktivnosti motiva rijeke koja govori dovoljno svjedoči *Horvatska domovina* Antuna Mihanovića. Neobično je, međutim, to što u Brezovačkoga rijeke obavljaju *sav* pripovjedni posao. Toga je zacijelo bio svjestan i autor, koji je na kraju prigodnice poželio obrazložiti svoj postupak. U šaljivom otkrivanju »izvora« priče autorski pripovjedač tvrdi da je te razgovore rijeka (*sermones fluminum*) prisluškiavao ne mičući se iz Zagreba: »Pa tko će zanijekati da pjesnici čuju i na daljinu?« (226-227). Njegov je posao bio da tu građu sredi, oblikuje u pjesmu i »opskrbi« metrom. U dobru je namjeru pri tome nemoguće sumnjati (233). Što se tiče rezultata — dotjeranosti pjesmotvora — onaj koji malo ima ne može dati previše: pjesnik je, naime, uvijek onakav kakva mu je sudbina. (235-236)

Zaključni stih: *nam talis semper, qualis fortuna, poeta*, značajno je auto-poetičko očitovanje, na kraju odjeljka koji ionako najvećim dijelom govori o pjesnikovu poslu, a naslovnikom se bavi samo uzgred. Ta hrabrost da sebi prigrabi ekskluzivni prostor u samoj završnici pjesme, mimo boljih žanrovskih običaja, jasno govori o tome koliko je Brezovačkomu bilo stalo da se njegovo objašnjenje

upamti. Nije samo riječ o jedva prikrivenom prosvjedu najamnoga književnika nego i o postupku koji sebi može dopustiti tek izrazito samosvjestan generički praktičar.

Najizravnije je o svojem razumijevanju žanrovske poetike Brezovački progovorio u epigramu posvećenom Franji Klohameru (DJAMIĆ: 252). Toga uglednog profesora i iznimno plodnoga autora prigodnica nepoznati su kritičari optužili za neukusno ulagivanje moćnom zaštitniku.¹² Brezovački odgovara da su posrijedi samo dobre želje (*vota*). Na takvo iskazivanje osobnoga stava svatko ima pravo (*a*); te se dobre želje, uostalom, mogu i obistiniti (*b*); njihovu brojnost treba zahvaliti činjenici da ih upućuje pjesnik (*c*); nitko nije prisiljen svoje osjećaje očitovati na istovjetan način (*d*). Najdjelotvorniji obrambeni argument ostavljen je za poantu epigrama. Nju najavljuje parafraza poznatoga stiha iz Horacijeva *Pjesničkoga umijeća*, prema kojemu slikari i pjesnici uživaju najveću stvaralačku slobodu (*AP 9-10*). Tom umjetničkom paru pridružuje Brezovački trećega člana, luđaka, (*Multa licent stultis, pictoribus atque poetis: 13*), koji dokon procjenjuje što prva dvojica rade i u vlastitoj ih kreativnoj jalovosti podmuklo ocrnjuje.

Da se Brezovački trudio rutinske zadaće osvježiti manjim ili krupnijim novinama pokazuje i prigodnica ispjevana u čast ustoličenja Bartola Patačića za velikoga župana požeškoga. U latinskoj ostavštini Tita Brezovačkoga ta je pjesma jedinstvena po tome što se u njoj rabe različiti stihovi: heksametri, elegijski distisi, sapfičke strofe. Ta polimetrija vanjski je znak trodjelne strukture, u kojoj smjena metara ne označuje samo kompozicijske šavove u priči nego najavljuje i promjenu pripovjedača. Prigodnica otpočinje opisom gaja u sjenovitoj dolini kamo se često za ljetne žege sklanja požeško građanstvo. Opušteno ozračje, kakvo stvara taj *locus amoenus*, narušava nagli dolazak crne ptice koja s vrha bukve svojim kriještanjem uznemiruje cijeli lug. Isprva preplašeni, Požežani se nakon nekoliko trenutaka pribiru i usuduju se upitati pridošlicu da im objasni tko je i zašto se našao u njihovoj sredini. Ptica se predstavlja kao gavran, izvješćuje ukratko o svojem dotadanjem životu i potom im objašnjava da dolazi s veselom viješću o novom velikom županu (stih 25. i dalje).¹³ Kao dugovječna ptica gavran je pouzdan svjedok drevne obiteljske slave Patačićâ te redom spominje ugledne županove pretke: Nikolu, Jurja, Aleksandra, Ljudevita, Adama, Franju i Ivana, slavljenikova oca.

U tom oslikavanju plemenita podrijetla iscrpljuje se gavranova pripovjedna uloga. Nastavak priče prepušten je Fami, koja će поблиže opisati samoga Bartolomeja Patačića.¹⁴ Fama se Požežanima obraća u elegijskim distisima, pozivom na

veselje (116 i d.). Za razliku od gavrana, koji je pričao o tome što se dogodilo prije slavjenikova rođenja, Famina priča je prospektivna: to je najava trijumfalne povorke koja će u grad dovesti novoga župana. U opisu toga slavlja koje Požežani još ne mogu vidjeti značajan dio posvećen je pohvali novoustoličenoga poglavara. Hvali se njegov dobar odgoj (131: *studia bona*), obrazovanost (*variae linguae*: 132), čestitost (*mores probi*: 133), pravednost (*sacra Themis*: 134), no najviše od svega pobožnost (*relligio*: 139). Njegova karakternost očituje se, između ostaloga, u tome što ga kao sudionice povorke prate četiri kardinalne kreposti: umjerenost, mudrost, hrabrost i pravednost, a i to što su u njegovu *entourageu*, ali kao robovi vezani uz gospodareva kola, i tri ključna napasnika: Đavao (otjelovljen u etiopskom husaru !/), Putenost (koju reprezentira Francuz) i Svijet (koji zastupa Nijemac: usp. 144-155). Na kraju je povorke lik koji kao »dragulj kreposti« simbolizira brojna županova dobra djela: Ljubav prema bližnjemu (*charitas proximi*), koja se često očitovala u njegovoj darežljivosti prema udovicama, siročadi, siromasima, invalidima, đacima. Fama završava svoju dionicu pozivom Požežanima da se pridruže slavlju i predlaže im da svoju radost iskažu sapfičkom odom. Konac prigodnice doista je i prepušten takvoj pjesmi, koja je najavljena kao jedna od mogućih (*aut hoc ... aut simili carmine*: 182-241).

Koliko se god modernom čitaocu ovakva kombinacija govornika mogla činiti bizarnom, njihov izbor nije nimalo slučajan. Gavran na početku prigodnice pojavljuje se kao ptica prepoznatljive kršćanske simbolike, pri čemu se ne aludira toliko na poznatu starozavjetnu epizodu s prorokom Ilijom (1 Kr 17,4-6) koliko na ulogu koju gavran ima u životopisu sv. Pavla pustinjaka, eponima reda kojemu je Brezovački pripadao. No gavran se kao pripovjedač služi i ovlastima koje je stekao u antičkoj poganskoj književnoj tradiciji. On se, naime, ondje ne pojavljuje samo kao dobar pretkazivač vremena (npr. *Arist. frgm.* 241,7; *Lucr.* 5,1085; *Verg. Georg.* 1,382 itd.), nego i kao prorok s pouzdanim uvidom u budućnost (npr. *Hor. Carm.* 3,27,9; *Cic. Div.* 1,12; 1,85; 2,16), pa je logično da u Brezovačkoga upravo on bude zadužen da donese veselu vijest o promjeni na čelu lokalne uprave. No kao izrazito dugovječan stvor on je istodobno i vjerodostojan svjedok najdrevnijih događaja, pa je zato upravo njemu povjereno da potanko ispriča genealogiju Patačićâ.

Gavranu, dakle, kod Brezovačkoga upravo spomenuta motivska uporišta omogućuju da u svojoj retrospektivnoj naraciji duboko zahvati u rodoslovlje novoustoličenoga župana. No koliko je god pri tome izbor pripovjedača

nekonvencionalan, toliko je pripovjedna zadaća jasno propisana konvencijama književne vrste. Obvezatni je element inauguralne prigodnice pohvala osobe koja stupa na novu dužnost. U terminologiji antičke retorike ta je pohvala zapravo enkomij, jedan od najvažnijih oblika epideiktičkoga govorništva.¹⁵ Iako se enkomijastički *procédé* razlikuje od teoretičara do teoretičara, u njegovu početnom dijelu neizostavan je upravo spomen plemenita podrijetla (*eugeneia, genus*): to su one *retro praemissa nobilitas* i *origo* o kojima čitamo u Brezovačkoga (57-58). Samom slavljeniku pripada središnji dio enkomija, u kojem se spominju odgoj, obrazovanost, vrline, djela — upravo ono što u prigodnici Brezovačkoga u svojem odjeljku iznosi Fama. Epilog enkomija prepušten je dobrim željama, koje prema antičkom naputku mogu imati i obilježja prave molitve: upravo se tako i zbiva u sapfičkim strofama koje tvore treći, završni dio stihovane čestitke Bartolu Patačiću. I u toj se latinskoj prigodnici Brezovački pojavljuje kao autor koji uspijeva inovirati generički obrazac a da pri tome ne naruši nijednu od njegovih temeljnih funkcija.

Pjesma u kojoj je Brezovački uzeo najviše slobode pripada onoj skupini prigodnica u kojoj se zbog krute formaliziranosti takav postupak najmanje očekuje. Riječ je o tužaljci nad smrću Stjepana Josipovića, koja nedvosmisleni generički signal nosi već u naslovu: *Epicedion perillustri ac generoso domino...* Kako je dobro poznato, u rimskoj književnosti epicediji pokazuju čvrstu, gotovo rigidnu petočlanu strukturu: uvodni dio, pohvalu pokojniku (*laudatio*), oplakivanje (*comploratio* ili *lamentatio*), opis bolesti, smrti, pokopa ili groba (*descriptio*), utjehu pokojnikovim najbližima (*consolatio*).¹⁶ Brezovački je i ovom zgodom potpuno svjestan na što ga obvezuje tradicija, kako svjedoči ne samo nazočnost svih neizostavnih sastavnica nego i nekih fakultativnih elemenata, kao što je prijedlog epitafa na samom kraju pjesme (po uzoru na Ovidija, Propercija, Tibula, Ligdama)¹⁷ ili integralni citat iz klasičnoga autora, u ovom slučaju Vergilija (usp. 36. stih i *Aen.* 6,376).

Ni najstroži žanrovski kritičar ne može reći da u njegovoj pjesmi nešto nedostaje. Ono što izaziva pozornost jest višak, a ne manjak: hipertrofiranost uvoda koja izaziva vidljiv nerazmjer među dijelovima pjesme. Naime, prvih 47 stihova, dakle više od polovice pjesme koja ih ukupno ima 75, posvećeno je osobnom doživljaju epicedijskoga autora — točnije, njegovu snu. U antičkom epicediju egzordijalna je topika skromna i opsegom i izborom. Od pjesnika se očekuje da konstatira povod za žalost, očituje svoju spremnost na tugovanje i pozove druge da mu se pridruže.¹⁸ No prigodnica Brezovačkoga počinje opisom zlokobne noćne

mrkline, u još ominožnijem mjesecu veljači, čija je druga polovica u rimskom kalendaru obilježena devetnicom posvećenom mrtvim rođacima (*Parentalia, Dies parentales*: 13.-21.II.). Epicedijsko »ja« sniva san koji ga prenosi u podzemni svijet, gdje Parke upravo presijecaju životnu nit dvadesetosmogodišnjega mladića. Ganut prizorom sanjač žestoko prigovara, ali mu Suđenice odgovaraju da protiv višnje odredbe nema priziva. Mučan san prekida crkveno zvono koje navješćuje nečiju smrt. Java tako potvrđuje istinitost nelagodna sna, a ubrzo se otkriva i identitet pokojnika (46). Tek sada, nakon toga neproporcionalnoga uvoda, epicedij se počinje raspletati u skladu sa stereotipnim očekivanjem: osjetilno nedostupno osobno iskustvo napokon smjenjuje javno iskazana tuga koja se književno oblikuje prema jasnim pravilima.

Ništa što je Brezovački kao latinski prigodničar napisao nema težinu književnopovijesnoga prevrata. No izranjanje osobnosti, pojava prvoga lica singulara, individualiziranoga motrišta i individualiziranoga glasa u njegovim latinskim prigodnicama, najava je krupnih mijena koje će se zbiti u desetljećima koja slijede i to, dakako, najvećim dijelom izvan žanrovskih granica prigodnoga pjesništva. Goetheovskim rječnikom rečeno, latinske prigodnice Tita Brezovačkoga pokazuju kako na smjeni stoljeća i u hrvatskoj književnosti *Dichtung für Gelegenheiten* polako postaje *Dichtung aus Gelegenheiten*. To je možda premalen korak da bi promijenio vrijednosni sud o latinskoj poeziji Tita Brezovačkoga, ali dovoljno velik da bi doveo u sumnju ustaljenu predodžbu o nezanimljivoj žanrovskoj povijesti u kojoj se ne zbiva ništa što bi bilo značajno za ostatak književne produkcije.

LITERATURA:

- DJAMIĆ = A. Djamić *Dva priloga za povijest starije hrvatske književnosti u Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor* XXXI, 1965., str. 250-252.
- FANCEV 1929 = F. Fancev *Iz naše političke prošlosti u: Hrvatska revija* II, 1929., str. 209-216.
- FANCEV 1932 = F. Fancev *Sitni prilozi za povijest hrvatske književnosti u: Građa za povijest književnosti hrvatske* XI, Zagreb 1932., str. 211-253 /232-253/.

- FANCEV 1933 = F. Fancev *Dokumenti za naše podrijetlo hrvatskoga preporoda (1790-1832)* u: *Građa za povijest književnosti hrvatske XII*, Zagreb 1933.
- HEĆIMOVIĆ = *Tito Brezovački. Dramska djela. Pjesme*. Priredio B. Hećimović, Zagreb 1973.
- JURIĆ 1968-1971 = Š. Jurić *Iugoslaviae scriptores Latini recentioris aetatis. Pars I: Opera scriptorum Latinorum natione Croatarum usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita. Tomus I: index alphabeticus. Tomus II: Index systematicus*. Zagreb 1968-1971.
- KOMBOL = M. Kombol *Poviest hrvatske književnosti do narodnoga preporoda*. Zagreb, 1945.
- RATKOVIĆ 1951 = *Djela Tituša Brezovačkoga*. Priredio Milan Ratković. Zagreb, 1951.
- RATKOVIĆ 1989 = M. Ratković *Brezovački, Tito*, u: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 2., Zagreb 1989., ur. A. Stipčević, str. 303-307.
- VODNIK = B. Vodnik *Prilozi za povijest hrvatske književnosti* u: *Građa za povijest književnosti hrvatske IX*, 1920., str. 244-301 /280-301/.
- VRATOVIĆ = V. Vratović *Tito Brezovački* u: *Hrvatski latinisti*. Ur. V. Gortan i V. Vratović, sv. 2., Zagreb 1970., str. 861-875.

BILJEŠKE

¹ U »Savremeniku« IV, 1909., kako prenose Vodnik (VODNIK: 300), bez podataka o podrijetlu, i Ratković (RATKOVIĆ 1951: 250). Do predaje ovoga priloga u tisak nisam uspio ući u trag tomu rukopisu koji bi morao potjecati od Martina Jurja Kovačića.

² S nešto trpke ironije istraživač latinskih prigodnica Tita Brezovačkoga morao bi ipak ustvrditi kako je u boljoj poziciji od svojega kroatističkoga kolege, koji za pjesme Brezovačkoga u hrvatskim kalendarima može u Fancevljevu članku pročitati da ih »prema mojim uputama s uspjehom ... istražuje slušač slavistike gđica J.J.« (FANCEV 1932: 237).

³ O nekome varijantnom čitanju na tom mjestu u Fancevljevu aparatu nema spomena (FANCEV 1932: 241). S druge strane, Ratković, koji slijedi R 3703 i čita *coelum*, ne donosi u aparatu nikakvu divergentnu lekciju metropolitanskoga rukopisa uz taj stih (RATKOVIĆ 1951: 251). U MP 34/75 riječ je o očiglednoj pogrešci prepisivača kakva u tom tekstu nije izolirana; usp. *sec̄ta* umjesto *s/a/ecla* u 36. stihu.

⁴ U *Hrvatskim latinistima: infandum*. Uz neke interpunkcijske preinake to je jedino od svih iskvarenih mjesta na kojem se priređivač teksta Brezovačkoga u toj antologiji odlučio intervenirati u Fancevljev tekst (ne označujući vlastiti zahvat: usp. VRATOVIĆ: 867).

⁵ Za to je mjesto R 3703 jedini svjedok, jer stihove 85-86 rukopis iz Metropolitane nema. U Ratkovića je zapravo riječ o 85. stihu, jer se u njega ne registrira ispušteni pentametar poslije 84. stiha u R 3703, pa dva heksametra slijede jedan za drugim (!).

⁶ Oznake stihova slijede tekst kako je otisnut u Ratkovićevu izdanju, bez obzira na moguća ispuštanja.

⁷ P 10840 u NSB, koji se, poput ostalih tekstova iz zbirke *Prigodnica*, za sada ne može konzultirati.

⁸ Na kraju ove rasprave prilažem za ogled ispravljeni tekst latinske pjesme Brezovačkoga koja je u Akademijinu izdanju zacijelo najviše stradala i u čitanju i u grafičkoj prezentaciji: *Amplissimis honoribus illustrissimi domini comitis Bartholomaei Patachich de Zajezda*.

⁹ Naslov preuzimam od Fanceva i Ratkovića jer je jedini registrirani primjerak pjesme nedostupan (usp. bilj. 7).

¹⁰ Za teoriju i praksu antičkih prigodnica i srodnih oblika usp. pionirsku studiju Francisa Cairnsa *Generic Composition in Greek and Roman Poetry*. Edinburgh 1972.

¹¹ Npr. Kupa, Sava, Drava, Tisa, Dunav. Usp. *MGH Poetae*: sv. 1, Berlin 1881., str. 142 i J. Szövérfy *Weltliche Dichtungen des lateinischen Mittelalters. Ein Handbuch. I. Von den Anfängen bis zum Ende der Karolingerzeit*. Berlin 1970., str. 473-474.

¹² Nije sasvim jasno o kojoj je pjesmi riječ. U Jurićevu repertoriju (JURIĆ 1968-1971: 225) od Klohamera su u 1804. zabilježene dvije tiskane prigodnice. Prva se bavi istom temom kao i *Carmen eucharisticum* odnosno *Uspomenak upelavanja Brezovačkoga*, posvećena je Maksimilijanu Vrhovcu, ali ne odgovara sasvim opisu kakav zatječemo u epigramu; druga pjesma posvećena je Vinku Jelačiću Bužinskom, no zasada se ne zna je li sačuvana.

¹³ Za ovu pjesmu vrijede oznake stihova prema tekstu koji je otisnut u prilogu na kraju ove rasprave.

¹⁴ U Akademijinu izdanju ispao je upravo stih kojim se najavljuje promjena govornika, tako da ostaje nejasan i razlog povlačenja gavrana kao i to tko će ga uskoro zamijeniti kao pripovjedač.

¹⁵ Za povijest i teoriju epideiktičkoga govorništva usp. uvodno poglavlje u knjizi *Menander Rhetor. Edited with Translation and Commentary by D.A. Russell and N.G. Wilson*. Oxford 1981., osobito str. XI-XXXIV.

¹⁶ Usp. J. Esteve-Forriol *Die Trauer- und Trostgedichte in der römischen Literatur*. Diss. München 1962., str. 113 i *passim*. O nazočnosti generičkoga modela u hrvatskom latinizmu raspravljao sam na primjeru Jana Panonija u prilogu *Tradicija antičkih tužaljki u pjesmama Ivana Česmičkog* u zborniku: *Dani Hvarskog kazališta XVI (Hrvatski humanizam - Ianus Pannonius)*. Ur. N. Batušić i dr., Split 1990., str. 35-55.

¹⁷ Usp. J. Esteve-Forriol, *o.c.*, str. 147, i D. Novaković, *o.c.*, str. 52 i 55, bilj. 48.

¹⁸ J. Esteve-Forriol *o.c.*, str. 126-130.

PRILOG:

AMPLISSIMIS HONORIBUS
ILLUSTRISSIMI DOMINI COMITIS
BARTHOLOMAEI PATACHICH DE ZAJEZDA

Carminē fit vivax virtus; expersque sepulchri

Notitiam serae posteritatis habet.

Ovid. Lib. IV. Eleg. VIII. de Ponto.

Conamur tenues grandia.

Horat. Lib. I. Ode VI.

Nuper in umbrosae vallis qua proxima luco
Fert via, quo maesti cupiens solamina casus
Saepe Posegana se confert plurimus urbe
Civis et aestivae crebro transferre diei
Otia consuevit, rigui dum fontis ad undas 5
Cuncta virum constrata thoris sibi turba vicissim
Praeteritos casus et tristia damna recenset
Ac fessis in rebus opem sibi quisque precatur;
Dum subin abruptis agit alta silentia verbis,
Versat et alternas timido sub pectore curas, 10
Fit subitus circum sylvis fragor atque repente
Advolat ingenti strepitu peregrinus ab austro
Ales et in celsae demissus culmine fagi
Desuper insedit raucumque per aera circum
Vociferans nemus omne feris clangoribus implet. 15
Ut strepuit, simul ac cunctos ut terruit, omnes
Consurgunt stratis subito, sibi tristia quaeque
Alitis ex nigro jam jam impendere colore
Damna rati, necdum fatorum ex vulnere sani.
Mox pavidos revocant animos et ab hospite quisnam 20

Is foret, unde genus, quae patria, quaeve malorum Ederet augurio prognostica signa, requirunt. Quos idem meliora sibi jam fata venire Admonet et fatus dictis ita mulcet amicis:	
»Ille ego sum dapifer Corvus, de munere Divum	25
Militibus Domini qui larga cibaria panis Quina per annorum longaeuus saecula ferebam Et vigil in viridi peragebam tempora palma, Regalem secunda piis quae praebuit umbram;	
Nunc eadem fatis ima ab radice revulsa	30
Aret et infelix alienas ingemit umbras, Ac sua, sed quondam, jam non sua fulcra, leones Invocat, ut memores priscae pietatis in antro Exsuccam tumulent; sed et hi feritate resumpta	
In male mansuetos dudum rediere leones.	35
Ipse ego succisae dejectus vertice palmae Nunc careo rostris excusso pane vagusque In terris, umbram cui priscam fata nec ullum Concessere larem, lugubria damna meorum	
Ingemino et socios queror exul habere malorum.	40
Attamen obniti fatis natura necesse Fecit; et instinctu superum per devia mundi Hac iter, huc cursum praenuntia fata dedere, Ut lassis in rebus opem venturaque genti Gaudia praedicam, quae vestro nubila caelo	
Dispellant. Nihil hic ausis mortalibus actum	45
Credite, sed fieri vobis exordia, nutu Divum, laetitiae. Nam finitima ab regione Proximus adveniet vestras moderator in oras Illustri comitum de stemmate Bartholomaeus	
Patachich de Zajezda, cui regia nuper Aula Poseganas ultro confidit habenas.	50
Hic, mihi non uno titulo bene cognitus, ille est Qui facili florens animi morumque juvena Gentiles aequare senes aut vincere certat.	
	55

Scilicet est illo de stemmate, non sine dextro
 Numine, cui decus aut virtus praemissaque retro
 Nobilitas nec origo latet, sed gloria perstat
 Ingentes numerare viros. Quos mente repostos
 Tanta per aequaeuus (ni fallar) saecula novi. 60
 Quanta togae virtus etenim, qua commoda regno
 Permeruit jurata manus, docuit Nicolaus,¹
 Dum sua longinquis dispensat jura querellis
 Inque suum persaepe sinum fora turbida causis
 Confuga magnificus demulcet lege modoque. 65
 Quid memorem, mytraque pedoque Georgius olim²
 Quantus erat? Domini qui Bosnyae Praesul ovile
 Assidua nunc aure vigil, nunc lumine rexit,
 Compositus semperque suus, virtute quieta;
 Quam bonus in cunctos animo; solatia pressis 70
 Quanta dabat propera facilis linguaque manue!
 Nec potuit latuisse diu Primum Leopoldum
 Qualis Alexander,³ qui, tanti nomine regis
 Jura Poseganas inducere missus in oras,
 Praecidit civile nefas, pulsaque nocentum 75
 Fraude, novos populos juga sub regalia misit
 Inque fidem priscam regis patriaeque reduxit.
 Novi ego et illustrem Ludovicum⁴, non nisi tali
 Miratus de stirpe viros ad grandia nasci,
 Qui nequeant vitae communes ire per annos, 80
 Sed certent priscae titulos praecedere famae.

¹ Nicolaus Patachich erat olim Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae Proto-notarius.

² Georgius Patachich, episcopus Bosnyensis circa annum 1602.

³ Alexander Patachich ereptam jugo Turcico Posegam cum defixis eidem limitibus redegit in comitatum ac instituit magistratum.

⁴ Ludovicus Patachich, moderni Illustrissimi Domini Comitum Bartholomaei avus, ob sua regno et familiae honorifica facinora memorabilis.

Unus at hic cunctis super eminent unus Adamus ⁵
 Illyridos columnen gentis, decus atque colossus;
 Quem sacra, quo melius docto potiatum alumno,
 Relligio gremio puerum complexa fovebat 85
 Mater, et alterno pueri fruebatur amore.
 Qui, veteres ultro juvenis transgressus honores,
 Archi—Colocensi meritorum jure tiara
 Celsior, excelsa pandebat mentis ab arce
 Quis morum fideique modus, quae juraque gentis, 90
 Ut Cicero lingua, Cato moribus, atque Lycurgus
 Jure: perennatos meritis celebrescat in annos!
 Testis ego vivus Francisci sum atque Ioannis:⁶
 Ille suae pignus multum memorabile gentis;
 Hic pater et praelux nato virtutibus atque 95
 Insigni pietate fuit sacrisque deorum
 Praestitit obsequium toties juvenile ministri;
 Mundanas exosus opes, bonitate paterna
 Prodigus in miseris, cui maxima gloria dandi;
 Mira fides dictis infractaque pectora factis, 100
 Dum patriae curas magna cervice vehebat.
 Caetera quid referam longaevae ab origine gentis,
 Quae nunquam vacuos promisit in aethera ramos?
 Illyricae decora ampla togae centumque profundos
 Judicio menteque viros totidemque paternae 105
 Fulcra domus memori longum victura sub aevo?
 Sola meos siquidem supplebit Fama conatus,
 Sola virumque canet, qui non sua jactat avorum
 Quae memores fasti diducunt gesta nepoti, at

---

⁵ Adamus Patachich erat Archi-Episcopus Colocensis ac Tabulae Septemviralis assessor circa annum 1780., cujus insignis multiplicis linguae facundia, juris omnigeni peritia, scientiarum inexhausta vastitas, major est ac vel laudari digne vel adaequate enunciari possit.

⁶ Excellentissimus Dominus Comes Franciscus praeclarus in regem patriamque meritis intimi consiliarii dignitatem adeptus est. Excellentissimus vero Dominus Comes Ioannes Patachich pater Illustrissimi Domini Comitum Bartholomaei, moderni supremi comitis, erat. Idemque primum Verocensis, tum Crisiensis supremus comes, pietate in Deum, legum jurisque peritia et cultu artium insignis. Quantus pater, si talis filius?

Per sua in aeternos transmitti nititur annos.	110
Haec ego. Plura feret mox subsequa Fama. Valet!«	
Dixit et ex oculis evanuit. At sua dictis	
Facta fides; etenim mox Fama per aera praepes,	
Tota corusca caput, ferebatur et omine fausto	
Laeta Poseganis sic vultu ac ore locuta est:	115
»Plaudite Sclavonides! Post tot mala tristia vobis	
Numina non dubiam dant manifesta fidem.	
Pompa venit, Patachich quae ducit Bartholomaeum	
Supremum comitem. Pande, Posega, fores!	
Pande fores et corda viro, nam non nisi tali	120
Pignore magnanimum condecet excipere	
Quem passim certant meritis decorare triumphis	
Cunctae (virtutum splendida turba) Deae.	
Copia tanta etenim toto concurrat Olympo,	
Ut dubitetur utrum manserit ulla domi.	125
Qualibet excellens insignibus atque trophaeis	
Fulgida magnificis certat adesse modis.	
Praeveniunt Divae, fuerant quae praesto Lucinae,	
Dum genito primam prodidit illa diem.	
Palladis et comites, affines atque ministrae,	130
Quae juvenem studiis instituere bonis	
Quaeque suos sensus variis expromere linguis	
Moribus inque probis erudiere simul.	
Sacra Themis nexuque suo quae jungitur ipsi	
Copia Divarum, quas simul Ille colit.	135
Praefulgor cunctae ac certant quanam artibus Illi	
Major alumna fuit culta vel illa magis.	
Has tamen arcani velamine tecta superni	
Relligio mater dux praeit atque crucis	
Signa triumphali praefert veneranda dearum	140
Pompae ac, haec ubi non est, nihil esse docet.	
Progreditur tandem curru praesignis eburno	
Ipse vir. Hunc portat gratia magna Dei;	
Et certo numero virtutes, namque quaterno,	
Cardineae vectant, subjuga turba, deae:	145

Temperat una sibi; prudens est altera; fortis
 Tertia; Justitiae nomine quarta venit.
 Has timor aurigat Domini mediasque remonstrat
 Ut licet ac rectas expedit ire vias.
 Pone sui Domini currum stant ordine servi, 150
 Exitio multis heu! bene nota trias:
 Hussarus hic Ethiops, qui mundi ab origine — daemon;
 Venator Gallus, conditione — caro;
 Crispator Teuto, morum prurigine — mundus;
 His Dominus famulis est super Ille tribus. 155
 Claudit honoratos virtutum gemma triumphos,
 Gemma pio (charitas proximi) amica viro.
 Ducit et auratis obstrictos pone catenis,
 Munera munificae qui retulere manus.
 Nescia semper enim bona debuit esse sinistra 160
 Illius auxilii quod pia dextra dedit.
 Quot viduis, collo grave pondus (pignora) pressis,
 Nunc stipe non dubia sarcina facta levis.
 Orphanus et pauper, quoquo sub nomine, saepe
 Abstulit ignotae munera larga manus; 165
 Invalidus miles, studiosus plurimus atque
 Non etiam proprius subditus aera tulit.
 Quisquis in adversae luctatus fortis arena,
 Sensit opem; fuerat proximus — hoc satis est.
 Hi similesque alii (quos auro interprete multos 170
 Edocuit cordis de bonitate sui)
 Agmine postremo, sed multum splendidiore,
 Scilicet, ut testes, ne videantur, eunt
 Et teneras grati lacrymas (pia gaudia) fundunt
 In terris divos hac bonitate dari. 175
 Talibus indiciis vobis erit agnitus Ille.
 Illius haec summa est: pompa, trophaea, decus.
 Jam decet et vestros huic pompae accedere plausus,
 Ut titulis adsit gloria plena suis,
 Vestraque magnificis votis et carmine Sappho 180
 Aut hoc aut simili facta virumque canat:

'Quod bonum felix, patriaeque faustum
Altior fatis animosa virtus
Erigit sese, ac metuenda spernit
Vulnera sortis. 185

Omnis huc laeti fluat unda vulgi
Huc et extremis properetur oris,
Qua diem festis revocamur aris
Auspice coelo.

Advenit nobis comes en! Croata, 190
Qui Poseganae regionis ultro
Temperet lenes Patachich habenas
Bartholomaeus!

Prodit illustres satis ipsa cunas
Stirps Patachichi, decus et paternum; 195
Nescios labis scelerisque puros
Explicat annos.

Hunc amor regis patriaeque vota,
Fortis ac virtus tulit expeditum
Spebus afflicti dare fulcra et ausis 200
Fraena protervi.

Hujus et verax pietas amorque
Multus in divos, fidei juventam
Exigit prono iuga ferre collo
More paterno. 205

Pigra si tellus vacuum colonum
Ludat, exemplo praeunte fata
Fortis adversos hominumque casus
Ferre docebit.

Saepe et aestivum tolerare sidus 210
Et sitim, regi et patriae conatu
Non recusabit famulo in pericla
Ire laborum.

I proin felix iter, i, paterni Sanguinis clarum decus, atque magni Oneris semper memor esse cautus, Dona capesse!	215
Nempe, quae excellens genere atque honore Dignitas Nitzky comitis Georgi ⁷ Conferet digno sua dona magni Nomine regis.	220
Haec et illustres meritis honores Sume; concedat bonus auctor aequi, Cuncta ut in te et nos etiam bonorum Copia manet.	225
Ast caput sertis etiam superbae Sclavones promant sua vota Nymphae; Summa votorum (modo numen adsit) Omnis in hoc est:	
Tu decus nostrae columenque gentis, Te Posegani sibi gloriantur Praesidem missum, tibi corda pandunt Nescia fraudis.	230
Vive felices moderator annos! Vivat excellens comes atque Nitzky Nobilis! Plebs et pia turba clerus — Vivite cuncti!	235
Nulla te fati quatiat procella; Tarda grandaevum subeat senecta! Vivat et crescat patris in palaestra Masculus heres!’«	240

---

⁷ Excellentissimus Dominus Comes Georgius Nitzky, regius pro hoc actu inaugurationis commissarius.